

طراحی و اعتبار سنجی مدل مطلوب سیاستگذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری کشور (با تأکید بر مسایل فرهنگی)

عبدالمجید راه پیماحمید پیشگاه هادیان محمدعلی خسروی حسین تفضلی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۹

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست چهارم، شماره ۹۱، تابستان ۱۴۰۰

 20.1001.1.1735501.1400.24.91.2.4

چکیده

پژوهش حاضر درصدد طراحی و اعتبار سنجی مدل آسیب‌های فرآیند سیاستگذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی کشور (با تأکید بر اولویت فرهنگی) بوده است. از این منظر از راهبرد پژوهش کیفی و از تحلیل مضمون بهره گرفته است. داده‌های پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه استاندارد با ۱۷ نفر از خبرگان حوزه سیاستگذاری عمومی و فرهنگی که با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری انتخاب شده بودند؛ گردآوری گردید و با استفاده از روش تحلیل مضمون و از نوع شبکه مضامین مورد تحلیل و مدل مفهومی اندازه‌گیری شبکه ای بر ساخته شده است. یافته‌های پژوهش کیفی نشان داد که مدل آسیب‌های فرآیند سیاستگذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی کشور از ۳ مضمون فراگیر: آسیب‌های سازمانی، کنشی و ساختاری، ۸ مضمون سازمان یافته اصلی، ۶ مضمون سازمان یافته فرعی و در نهایت با ۱۱۲ مضمون پایه‌ای به اشباع نظری رسیده است. علاوه بر آن، جهت اعتبارسنجی مضامین و مدل بر ساخته شده، از دو روش ارزیابی اعتبار به شیوه ارتباطی و نیز روش ممیزی و به منظور پایایی سنجی از دو روش قابلیت تکرارپذیری و نیز قابلیت انتقال یا تعمیم پذیری استفاده شده است

واژگان کلیدی:

سیاست گذاری فرهنگی، آسیب، آسیب سازمانی، آسیب کنشی، آسیب ساختاری، سیستم اداری و مدیریت سیاسی، فساد.

^۱ - دانشجویی دکتری سیاستگذاری عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران
rahpeima2017@gmail.com

^۲ - (نویسنده مسئول)، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران
hamid.pishgah1399@gmail.com

^۳ - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران mohkhosravi@iauctb.ac.ir

^۴ - استادیار دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، تهران، ایران hos.tafazoli@iauctb.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسأله

مقدمه موضوع

فساد عارضه‌ای است که در اشکال گوناگون، در تمام کشورهای جهان وجود دارد و با تضعیف انگیزه‌ها، سبب زیان‌های اجتماعی و فرهنگی، با تضعیف نهادهای موجود، باعث زیان‌های سیاسی، و با توزیع ناعادلانه منابع و ضد توسعه بودن، سبب زیان‌های اقتصادی شدید شده و به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع نیل به پیشرفت و توسعه در جوامع و کشورهای مختلف است. بنابراین آشنایی با پدیده فساد و همچنین پیامدهای منفی فساد از جنبه‌های مختلف سیاسی، اداری و اجتماعی و اقتصادی می‌تواند در بررسی راهکارهای مبارزه با آن راهگشا باشد (غلامی، ۱۳۹۸: ۱-۱۱).

اما فساد به نوبه خود چند به چندین تقسیم‌بندی تبدیل می‌شود یکی از این انواع فساد اداری می‌باشد.

فساد اداری به‌منزله پدیده‌ای جهانی، قدمتی به درازای نهادها و سازمان‌های بشری دارد و مبارزه با آن، مستلزم شناختی همه‌جانبه از ویژگی‌ها و ابعاد گوناگون آن است (خدروی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۹).

فساد اداری، یکی از عمومی‌ترین اشکال فساد، پدیده‌ای است که مرزهای زمان و مکان را درنوردیده است و با این ویژگی نه به زمان خاصی تعلق دارد و نه به جامعه خاصی مربوط است. در واقع، فساد اداری پدیده‌ای همزاد دولت است. از این رو در تعریف فساد اداری می‌توان بیان داشت که فساد اداری پدیده‌ای همزاد حکومت، یعنی از زمانی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان یافته و منسجمی به خود گرفت از همان زمان فساد اداری نیز همچون جزء لاینفکی از متن سازمان ظهور کرده است (عشایری و احمدی، ۱۳۹۵: ۱-۲). بنا بر تعریف فوق می‌توان بیان داشت که این نوع فساد دارای پیامدهای مختلف و عواقب خطرناکی می‌باشد. پدیده فساد اداری، در دنیای امروز و به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت جامعه، مطرح شده است این پدیده صدمات جبران ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کرده و مسیر توسعه و پیشرفت را مسدود و محدود می‌سازد (نامور، ۱۳۹۷: ۱). از این رو و با توجه به خطرات و مضرات این نوع فساد دولت‌ها در صدد ارائه راهکارهای مختلفی در جهت مقابله با آن بوده اند از جمله مهم‌ترین این راهکارها موضوع سیاست‌گذاری فرهنگی می‌باشد. سیاست‌گذاری فرهنگی در مسیر رشد و توسعه امری مهم تلقی می‌شود. سیاست‌گذاری فرهنگی، راهکار و دستورالعمل برای تعیین اولویت برنامه‌های فرهنگی برای مدیران فرهنگی خواهد بود

(نگهدار، ۱۳۸۲: ۱۴/۱). بر اساس تعاریف فوق و در این راستا استدلال می‌شود که چون فساد پدیده‌ای ریشه‌ای است و از بطن جامعه رشد می‌کند و احاد مردم را در بر می‌گیرد لذا بهترین روش مقابله با آن بحث سیاستگذاری فرهنگی در قالب افزایش آگاهی عمومی، پیشگیری، نظارت، کنترل، اتخاذ سیاستهای فرهنگی مناسب، بهره‌گیری از فرهنگ مشارکت و همکاری، ایجاد فرهنگ پاسخگویی... می‌باشد. آنچه ضرورت و اهمیت این مقاله را نشان می‌دهد این است که امروزه همه کشورها به دنبال دست‌یابی به راهکاری مناسب و کارآمد متناسب با نظام و ساختار موجود خودشان برای مبارزه با فساد هستند. مسلم است که راهکارها متناسب با شرایط و اوضاع و احوال از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. چه بسا راهکاری که می‌تواند برای کشوری بسیار کارا و مؤثر باشد برای کشور دیگر با اوضاع و شرایط متفاوت تنها صرف هزینه و درعین حال عدم تحصیل کارآیی مطلوب باشد. این واقعیت در موقعیتی حتی می‌تواند تعجب برانگیز باشد، بدین صورت که نظامی ساختار مبارزه با فساد نظام دیگر را برای خود برمی‌گزینند، با این انتظار که این روش مورد آزمایش واقع شده و نتیجه مطلوب را حاصل کرده؛ بنابراین با پیروی گام به گام می‌توان به همان نتایج دست یافت؛ اما برخلاف تصور بعد از اجرای گام به گام و دقیق راهکارهای تجربه شده نتیجه مطلوب حاصل نمی‌شود.

از سوی دیگر؛ ایران از جمله کشورهای جهان است که همواره با فساد روبه‌رو بوده و به نوعی آسیب‌های فراوانی از جانب فساد دیده است. سوابق تاریخی، شواهد تجربی و اسناد و مدارک معتبر طی ۴۰ سال گذشته تا کنون مبارزه با فساد اداری و مدیریتی کشور گواهی داده است که کسانی که بیشتر دچار فساد شده‌اند از قشری نبودند که نیاز مالی داشته باشند و اغلب هم از سطوح میانی و عالی مدیریتی کشور با حقوق و مزایای مکفی بوده‌اند ولی فساد اتفاق افتاده است بر اساس امار و ارقام می‌توان بیان داشت که در سال ۲۰۰۷ ایران از میان ۱۳۳ کشور در رتبه ۷۹ از نظر فساد اداری قرار گرفته است، به گونه‌ای که اگر آن را در طیفی به مقیاس ۱ تا ۱۰ در نظر بگیریم میزان آن در حدود ۳/۷ خواهد بود که این امر بیانگر میزان بالای فساد در جامعه ایران در حال حاضر است این فرایند به روند خود ادامه داد تا بر اساس گزارش سالانه سازمان شفافیت بین‌المللی در سال ۲۰۲۰ نظام جمهوری اسلامی ایران از لحاظ فساد مالی، در میان ۱۸۰ کشور، رتبه ۱۴۶ را به خود اختصاص داده است که نسبت به سال گذشته ۸ پله سقوط کرده است^۱

^۱ اعلام رتبه‌بندی سالانه فساد؛ ایران در رده ۱۴۶ جهان. euronews. ۲۳-۱-۲۰۲۰.

بنابراین کشور فاقد الگوی خوب در نظام اداری و مدیریتی کشور بوده است و در فقدان آن نمی‌توان انتظار صداقت و درست‌ی بود. به بیان دیگر؛ در فسادهای جزئی ریشه اقتصادی دیده می‌شود. اما فسادهای بزرگ به مؤلفه فرهنگ و ساختار جامعه اداری و مدیریتی کشور باز می‌گردد. و حفره‌های قانونی و شکاف‌ها در این جامعه مذکور فسادزا بوده است. منظور اینست که نظام جامع مدیریت سیاسی و سیستم اداری- دولتی کشور فاقد ستون پایه‌های نهادینه و قانونی اخلاق حرفه‌ای و تدوین سازو کارهای قانونی نظام همگانی مبتنی بر تعامل نهادینه مدیریت دولت با مدیریت عمومی و نیز قدرت سیاسی با قدرت اجتماعی بوده است. لذا آسیب شناسی فرآیند سیاستگذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی کشور با تأکید بر اولویت فرهنگی حائز اهمیت و ضروری می‌باشد؛ امری که پژوهش کیفی حاضر درصدد تحقق آن می‌باشد.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

فساد عارضه‌ای است که در اشکال گوناگون، در تمام کشورهای جهان وجود دارد و با تضعیف انگیزه‌ها، سبب زیان‌های اجتماعی و فرهنگی، با تضعیف نهادهای موجود، باعث زیان‌های سیاسی، و با توزیع ناعادلانه منابع و ضد توسعه بودن، سبب زیان‌های اقتصادی شدید شده و به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع نیل به پیشرفت و توسعه در جوامع و کشورهای مختلف است. بنابراین آشنایی با پدیده فساد و همچنین پیامدهای منفی فساد از جنبه‌های مختلف سیاسی، اداری و اجتماعی و اقتصادی می‌تواند در بررسی راهکارهای مبارزه با آن راهگشا باشد (غلامی، ۱۳۹۸: ۱-۱۱).

اما فساد به نوبه خود چند به چندین تقسیم‌بندی تبدیل می‌شود یکی از این انواع فساد اداری می‌باشد.

فساد اداری به‌منزله پدیده‌ای جهانی، قدمتی به درازای نهادها و سازمان‌های بشری دارد و مبارزه با آن، مستلزم شناختی همه‌جانبه از ویژگی‌ها و ابعاد گوناگون آن است (خدری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۹).

فساد اداری، یکی از عمومی‌ترین اشکال فساد، پدیده‌ای است که مرزهای زمان و مکان را درنوردیده است و با این ویژگی نه به زمان خاصی تعلق دارد و نه به جامعه خاصی مربوط است. در واقع، فساد اداری پدیده‌ای همزاد دولت است. از این رو در تعریف فساد اداری می‌توان بیان داشت که فساد اداری پدیده‌ای همزاد حکومت، یعنی از زمانی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان یافته و منسجمی به خود گرفت از همان زمان فساد اداری نیز همچون جزء لاینفکی از متن سازمان ظهور کرده است (عشایری و احمدی، ۱۳۹۵: ۱-۲).

بنا بر تعریف فوق می‌توان بیان داشت که این نوع فساد دارای پیامدهای مختلف و عواقب خطرناکی می‌باشد. پدیده فساد اداری، در دنیای امروز و به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم‌ترین موانع پیشرفت جامعه، مطرح شده است این پدیده صدمات جبران ناپذیری را بر سرعت حرکت چرخ توسعه جامعه ایجاد کرده و مسیر توسعه و پیشرفت را مسدود و محدود می‌سازد (نامور، ۱۳۹۷: ۱). از این رو و با توجه به خطرات و مضرات این نوع فساد دولت‌ها در صدد ارائه راهکارهای مختلفی در جهت مقابله با آن بوده‌اند از جمله مهم‌ترین این راهکارها موضوع سیاستگذاری فرهنگی می‌باشد. سیاستگذاری فرهنگی در مسیر رشد و توسعه امری مهم تلقی می‌شود. سیاستگذاری فرهنگی، راهکار و دستورالعمل برای تعیین اولویت برنامه‌های فرهنگی برای مدیران فرهنگی خواهد بود (نگهدار، ۱۳۸۲: ۱۴/۱). بر اساس تعاریف فوق و در این راستا استدلال می‌شود که چون فساد پدیده‌ای ریشه‌ای است و از بطن جامعه رشد می‌کند و احاد مردم را در بر می‌گیرد لذا بهترین روش مقابله با آن بحث سیاستگذاری فرهنگی در قالب افزایش آگاهی عمومی، پیشگیری، نظارت، کنترل، اتخاذ سیاستهای فرهنگی مناسب، بهره‌گیری از فرهنگ مشارکت و همکاری، ایجاد فرهنگ پاسخگویی... می‌باشد. آنچه ضرورت و اهمیت این مقاله را نشان می‌دهد این است که امروزه همه کشورها به دنبال دستیابی به راهکاری مناسب و کارآمد متناسب با نظام و ساختار موجود خودشان برای مبارزه با فساد هستند. مسلم است که راهکارها متناسب با شرایط و اوضاع و احوال از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. چه بسا راهکاری که می‌تواند برای کشوری بسیار کارا و مؤثر باشد برای کشور دیگر با اوضاع و شرایط متفاوت تنها صرف هزینه و درعین حال عدم تحصیل کارایی مطلوب باشد. این واقعیت در موقعیتی حتی می‌تواند تعجب برانگیز باشد، بدین صورت که نظامی ساختار مبارزه با فساد نظام دیگر را برای خود برمی‌گزیند، با این انتظار که این روش مورد آزمایش واقع شده و نتیجه مطلوب را حاصل کرده؛ بنابراین با پیروی گام به گام می‌توان به همان نتایج دست یافت؛ اما برخلاف تصور بعد از اجرای گام به گام و دقیق راهکارهای تجربه شده نتیجه مطلوب حاصل نمی‌شود.

از سوی دیگر؛ ایران از جمله کشورهای جهان است که همواره با فساد روبه‌رو بوده و به نوعی آسیب‌های فراوانی از جانب فساد دیده است. سوابق تاریخی، شواهد تجربی و اسناد و مدارک معتبر طی ۴۰ سال گذشته تا کنون مبارزه با فساد اداری و مدیریتی کشور گواهی داده است که کسانی که بیشتر دچار فساد شده‌اند از قشری نبودند که نیاز مالی داشته باشند و اغلب هم از سطوح میانی و عالی مدیریتی کشور با حقوق و مزایای مکفی بوده‌اند ولی فساد اتفاق افتاده است بر اساس امار و ارقام می‌توان بیان داشت که در سال ۲۰۰۷

ایران از میان ۱۳۳ کشور در رتبه ۷۹ از نظر فساد اداری قرار گرفته است، به گونه‌ای که اگر آن را در طیفی به مقیاس ۱ تا ۱۰ در نظر بگیریم میزان آن در حدود ۳/۷ خواهد بود که این امر بیانگر میزان بالای فساد در جامعه ایران در حال حاضر است این فرایند به روند خود ادامه داد تا بر اساس گزارش سالانه سازمان شفافیت بین‌المللی در سال ۲۰۲۰ نظام جمهوری اسلامی ایران از لحاظ فساد مالی، در میان ۱۸۰ کشور، رتبه ۱۴۶ را به خود اختصاص داده‌است که نسبت به سال گذشته ۸ پله سقوط کرده‌است^۱

بنابراین کشور فاقد الگوی خوب در نظام اداری و مدیریتی کشور بوده است و در فقدان آن نمی‌توان انتظار صداقت و درستی بود. به بیان دیگر؛ در فسادهای جزئی ریشه اقتصادی دیده می‌شود. اما فسادهای بزرگ به مؤلفه فرهنگ و ساختار جامعه اداری و مدیریتی کشور باز می‌گردد. و حفره‌های قانونی و شکاف‌ها در این جامعه مذکور فسادزا بوده است. منظور اینست که نظام جامع مدیریت سیاسی و سیستم اداری- دولتی کشور فاقد ستون پایه‌های نهادینه و قانونی اخلاق حرفه‌ای و تدوین سازو کارهای قانونی نظام همگانی مبتنی بر تعامل نهادینه مدیریت دولت با مدیریت عمومی و نیز قدرت سیاسی با قدرت اجتماعی بوده است. لذا آسیب شناسی فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی کشور با تأکید بر اولویت فرهنگی حائز اهمیت و ضروری می‌باشد؛ امری که پژوهش کیفی حاضر درصدد تحقق آن می‌باشد.

۲-۱- جمع بندی پیشینه تحقیق

مروری بر سوابق تجربی مرتبط با موضوع تحقیق نشان می‌دهد که تحقیقات متعددی در کشور در خصوص فساد، انواع فساد، عوامل موثر بر آن انجام شده است، اما کم‌توجهی به سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و نقش آن هم در ترویج فساد و هم در مقابله با آن مورد مطالعه از یک طرف و اغماض از مطالعات و پژوهش‌های کیفی و تفسیری که نشان‌دهنده رویکرد صرفاً مدیریتی و سخت‌گیرانه، مشکلات نظری و روشی فراوانی را در بررسی مسئله آسیب-شناسی فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریتی سیاسی کشور به وجود آورده است. با وجود اینکه کتاب‌ها و مقالات مختلفی در کشور، موضوع فساد و دلایل موثر بر گسترش آن را مورد بررسی قرار داده‌اند، اما با کم‌توجهی به بررسی‌های کیفی و تفسیری تا حد زیادی با بررسی در سطح کلان و نگاه تعمیم‌گرایانه‌ای به این مسئله پرداخته‌اند. این تحقیقات اگرچه داده‌های نسبتاً مفصل و زیادی در مورد فساد و انواع آن در اختیار قرار می‌دهند، اما بیشتر زبانی تعمیم‌گرایانه دارند لذا منابعی که مورد بررسی قرار

^۱ اعلام رتبه‌بندی سالانه فساد؛ ایران در رده ۱۴۶ جهان. euronews. ۲۳-۰۱-۲۰۲۰.

گرفت هیچ‌کدام به صورت مستقیم و همزمان به آسیب‌شناسی فرایند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریتی سیاسی کشور نپرداخته و به صورت کلی و غیرمستقیم اشاره‌ای به آن داشته‌اند. این پژوهش در پی آن است تا فساد اداری را در سیستم اداری و مدیریتی کشور از منظر فرهنگی مورد آسیب‌شناسی قرار دهد. لذا می‌توان در این راستا بیان داشت که این موضوع به نوعی علاوه بر تکمیل کردن تحقیقات قبلی که در این راستا انجام گرفته است می‌تواند دریچه جدیدی در جهت تحقیقات بیشتر بگشاید.

نویسندگان	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
تانزی ویتو، مترجم حمید پژوهشی (۱۳۷۸)	چه ارتباطی بین اقتصاد و فساد مالی است؟	بالا بودن فساد مالی در یک کشور باعث پایین آمدن درآمدهای دولت، پایین بودن کیفیت زیرساخت‌های عمومی و در نهایت کاهش نرخ رشد می‌گردد.
حمید رضا ملک محمدی، محمد جواد حق شناس (۱۳۹۲)	موانع موجود در راه مبارزه با فساد در ایران به چه شکل است؟ (البته با مقایسه با کشورهای همجوار ترکیه و پاکستان)	کشور ترکیه سعی کرده است با تقویت بخش خصوصی و حفظ ارتباط آن با جامعه مدنی به کنترل فساد اداری کمک کرده که در ج. ا. ایران و پاکستان به شکل خوبی این ارتباط برقرار نگردیده است.
فلوریدی فرانسسکا (۲۰۱۳)	تأثیر سران حکومت بر مقابله با فساد و مجازات کردن جرمین چه رابطه‌ای دارد؟	بزرگترین مشکلات جوامع در سطح برخوردی است که با مجرمین آن کشور صورت می‌پذیرد.
چای جین ووک (۲۰۰۹)	بهترین راهکار مقابله با فساد چیست؟	بهترین راهکار مقابله با فساد، کاهش انحصارات دولتی و خصوصی سازی است.

۳- روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله تحلیل مضمون از نوع شبکه مضامین است که مضامین پس از مصاحبه نیمه استاندارد (شامل سوالات باز، ساخت گذاری شده و مواجه ای) با ۱۷ خبره به حالت اشباع نظری رسید و انجام مصاحبه متوقف شد که در ادامه بواسطه انجام فرایند کدگذاری نظری در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی به منظور احصاء و کشف مضامین پایه (شناسه ها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان یافته (مقولات اصلی و فرعی به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضمون‌های پایه‌ای) و مضامین فراگیر (مضامین عالی در برگرفته اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل) در راستای طراحی مدل آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی کشور با تأکید بر اولویت سیاست‌گذاری فرهنگی استفاده شده است.

۴- یافته های تحقیق

به منظور تحلیل داده‌ها و بر ساخت مدل مدلی نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور از تحلیل مضمون و از نوع شبکه مضامین استفاده شده است. بدین ترتیب که داده‌های حاصل از فرایند مصاحبه نیمه استاندارد با خبرگان و صاحب‌نظران حوزه سیاست‌گذاری عمومی و فرهنگی پس از استخراج، در قالب گزاره‌های خبری تدوین و به منظور دست‌یابی به مضامین فراگیر و بر ساخت مدل نظری از فرایند کدگذاری نظری در سه مرحله کدگذاری باز (کشف مضامین پایه)، کدگذاری محوری (کشف مضامین سازمان یافته) و کدگذاری گزینشی و یا انتخابی (کشف مضامین فراگیر) استفاده شده است. در ادامه به تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه نیمه استاندارد با خبرگان و صاحب‌نظران به منظور ترسیم شبکه مضامین آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور پرداخته می‌شود.

جدول ۱؛ فرایند کدگذاری نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور را نشان می‌دهد:

جدول ۱: فرایند کدگذاری نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور			
کدگذاری باز	کدگذاری محوری		کدگذاری گزینشی یا انتخابی
کشف مضامین پایه‌ای	کشف مضامین سازمان‌یافته		کشف مضامین فراگیر
	فرعی	اصلی	
ساختار اداری غیرکارآمد	آسیب ساختاری	آسیب‌های درون سازمانی (ضعف سازمان‌های دولتی)	آسیب‌های سازمانی
از بین رفتن قبح سازمانی فساد			
عدم وجود شفافیت در ادارات دولتی			
ناهماهنگی و تعارض میان دستگاه‌های فرهنگی			
رائتی بودن تخصیص منابع به دستگاه‌ها			
بی توجهی دستگاه‌های اجرایی به سیاست‌های فرهنگی			
ضعف فرهنگ سازمانی			
فرهنگی بیش از اندازه دولت			
خصوصی بودن فضای اقتصادی			
پیچیدگی قوانین و تعدد دستورالعمل‌های اداری			
طولانی و پیچیدگی رویه های قانونی			
الکترونیکی نشدن انجام امورات در سازمان‌ها			
عدم انطباق دستورالعمل‌ها با قوانین وضعی			
ضعف پاسخگویی نهادهای دولتی			
بر سرکار بودن مدیران نالایق	آسیب مدیریتی		
ضعف نظام‌های صحیح انگیزشی در سازمان‌ها			
خویشاوند سالاری			
وجود تبعیض در زمینه استخدام			
بی عدالتی در پرداخت‌های سازمانی	آسیب مدیریتی		
ترجیح منافع جناحی بر منافع سازمانی			
عدم بکارگیری نیروی متعهد			
مدیریت ضعیف در دستگاهها			

عدم وجود نظارت بر عملکرد فرد			
اعطای اختیارات بیش از حد به مدیران			
عدم ثبات در مدیریت			
ضعف پاسخگویی مدیران			
ضعف مناسبات اداری			
عدم شایسته سالاری در عزل و نصب‌ها			
سوء مدیریت مدیران قبلی			
بی توجهی به تنوع قومی در مدیریت			
عدم تشویق کارکنان سالم			
سوء استفاده از قدرت			
عدم مسئولیت پذیری مدیران			
اقتدارگرایی و فردگرایی مدیران			
نارضایتی شغلی کارکنان	آسیب شغلی		
فقر اقتصادی و نابسامانی‌های درآمدی کارکنان			
عدم وجود امنیت شغلی کارکنان			
نبود عدالت شغلی			
ضعف انگیز پیشرفت سالم شغلی			
نبود عدالت شغلی و اداری			
نارضایتی شغلی کارکنان			
عدم استقلال کامل قوه قضائیه	ضعف مکانیسم‌های نظارتی حاکمیتی	آسیب‌های برون سازمانی	
کافی نبودن واکنش‌های کیفری در برخورد با فساد			
نفوذ قوه مجریه بر دستگاه‌های نظارتی و بازرسی			
فشار گروه‌های ذی‌نفوذ برای تبرئه مدیران متخلف			
عدم آگاهی مردم از حقوق خود در برابر قانون			
دانش و مهارت پایین ناظران در موضوع فساد			
فاسد بودن برخی از ناظران دستگاه‌ها			
در پیش گرفتن صرف سیاست مقابله‌ای			
بی توجهی به سیاست‌های پیشگیرانه			

عدم وجود قانون جامع و مانع بازدارندگی		ضعف سازمان-های نظارتی)	
عدم سیاست‌گذاری مناسب در مقابله با فساد			
نبود سیستم اثربخش حسابرسی			
نبود دستگاه‌های نظارتی واحد			
عدم بروز بودن دستگاه‌های نظارتی			
تبعیض در برخورد با مفسدین			
مبهم بودن قوانین وضعی			
تعارض داشتن قوانین			
عدم برخورد قاطع سیستم قضایی			
بی توجهی به سمن‌ها در سیاست‌های فرهنگی	ضعف مکانیسم‌های نظارتی عمومی و مدنی		
عدم استفاده از سمن‌ها			
نظارت ضعیف حوزه عمومی بخاطر توسعه نیافتگی			
ضعف بخش نظارتی در حوزه‌های عمومی			
عدم نظارت جمعی بر عملکرد مدیران			
نامناسب بودن ابزار در دست‌یابی به اهداف مطلوب	حاکم شدن شرایط بی‌سازمانی اجتماعی		
رکود اقتصادی و کاهش درآمدها			
تورم افسار گسیخته در جامعه			
کاهش قدرت خرید مردم			
رشوه دادن مردم به کارگزاران برای انجام امور			
وجود گسست بین اهداف و ابزار نهادینه شده			
چند نرخ بودن ارز			
محدودیت تجاری و واردات کالا			
متکی بودن به اقتصاد نفتی			
تعارض منافع و تداخل بین بخش‌های حاکمیتی، دولتی و خصوصی			
بی‌تعهدی سازمانی مدیران و کارکنان			
بی‌اعتقادی نسبت به اهداف و ارزش‌های سازمانی			
سوءاستفاده مقامات دولتی از قدرت			

نهادینه نشدن حس مسئولیت پذیری در مدیران	قانون گریزی و فقدان اخلاق حرفه ای	آسیب‌های کنشی
زیاده خواهی در کسب مال و پست بالاتر		
قانون گریزی مدیران		
فقدان اخلاق حرفه ای		
ضعف دانش و تخصص مدیران	ضعف اعتقادات و باورهای دینی	
بی اعتقادی به خدا و مسائل دینی		
ضعف باورهای دینی مدیران و کارکنان		
سست شدن ظرفیت های دینی و اخلاقی شهروندان	احساس تبعیض و محرومیت نسبی شهروندان	
وجود احساس نابرابری و محرومیت نسبی در جامعه		
مرتفع نشدن انتظارات معقول شهروندان		
توزیع نامناسب درآمدها در جامعه	فرهنگ سازی نشدن مبارزه با فساد	آسیب‌های ساختاری
برخورد شعاری با سیاست‌های فرهنگی		
همخوان نبودن سیاست‌های فرهنگی با واقعیت		
ناهمخوانی سیاست‌های فرهنگی با اصول خط مشی گذاری		
عدم اولویت بندی و تکثیر سیاست‌های فرهنگی		
خروجی نداشتن همایش‌های مقابله با فساد		
ضعف آموزش در تعمیق باورهای دینی		
نبود شاخص‌های مناسب جهت ارزیابی سیاست‌های فرهنگی		
ضعف نهاد آموزش در نهادینه سازی قبح فساد		
نبود الگوی صحیح مقابله با فساد		
عدم صلاحیت برخی متولیان حوزه سیاست‌گذاری		
شتابزدگی در حصول به نتایج سیاست‌های فرهنگی		
موازی کاری سازمان‌های فرهنگی		
ضعف در تئوری‌های سیاست‌گذاری		
بی اعتمادی مردم نسبت به سیاست‌های فرهنگی		
عادی شدن قبح اجتماعی فساد بواسطه عدم برخورد		

از بین رفتن قبح قانون گریزی در جامعه	عدم حساسیت جامعه نسبت به ترویج معیارهای اخلاقی	
بی اعتمادی مردم بواسطه ضعف دستگاه‌های نظارتی مقابله با فساد		
ترویج ارزش‌های مادی گرایانه و مصرفی در جامعه		
عدم پایبندی به قوانین حاکم		
تنزل یافتن اخلاقیات در جامعه		
عدم مسئولیت پذیری اجتماعی	غلبه یافتن فردگرایی و تضعیف روحیه جمع گرایی در جامعه	
بهاد دادن بیش از حد به یک فرد در سیستم		
فقدان انسجام اجتماعی و روحیه جمع گرایی		
ترجیح منافع شخصی بر منافع بیت المال		

جدول ۲؛ تعداد مضامین فراگیر، مضامین سازمان یافته و مضامین پایه‌ای آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور مستخرج از داده‌های کیفی مرتبط با مصاحبه نیمه استاندارد را نشان می‌دهد:

جدول ۲؛ تعداد مضامین فراگیر، مضامین سازمان یافته و مضامین پایه‌ای آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور

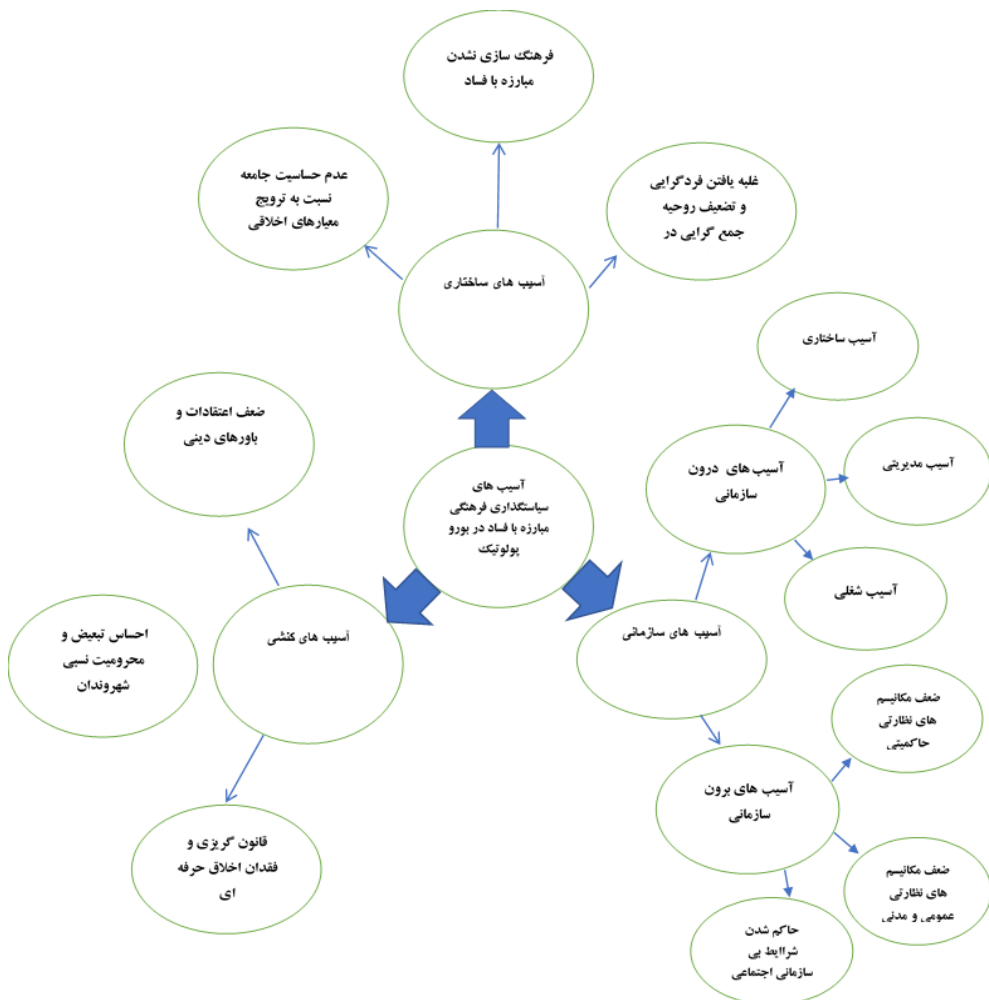
ردیف	مضامین فراگیر	مضامین سازمان یافته		مضامین پایه
		اصلی	فرعی	
۱	آسیب‌های سازمانی	۲	۶	۷۴
۲	آسیب‌های کنشی	۳	-	۱۴
۳	آسیب‌های ساختاری	۳	-	۲۴
جمع کل	۳	۸	۶	۱۱۲

همانگونه که یافته‌های جدول ۲؛ نیز گویای آن می‌باشد؛ مدل نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور براساس مصاحبه نیمه استاندارد با ۱۷ نفر از صاحب‌نظران و خبرگان حوزه سیاست‌گذاری عمومی و نیز سیاست‌گذاری فرهنگی از ۳ مضمون فراگیر آسیب‌های سازمانی، آسیب‌های کنشی و آسیب‌های ساختاری، ۸ مضمون سازمان یافته اصلی، ۶ مضمون سازمان یافته فرعی و در نهایت با ۱۱۲ مضمون پایه‌ای به اشباع داده‌ها و نظری رسیده است.

پس از احصاء و استخراج مضامین فراگیر، مضامین سازمان‌یافته اصلی و فرعی و نیز مضامین پایه‌ای آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور در این قسمت به ترسیم مدل نظری شبکه‌ای آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور برحسب مضامین فراگیر و سازمان‌یافته اصلی و فرعی در ذیل نمودار ۱ مبادرت می‌شود:

نمودار ۱؛ مدل نظری شبکه‌ای آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور برحسب مضامین فراگیر و سازمان‌یافته اصلی و فرعی

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

امروزه فساد اداری و مالی به یک معضل فرهنگی و اجتماعی تبدیل شده است و به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل در سر راه پیشرفت جامعه، مطرح شده است که صدمات جبران ناپذیری را بر روی سرعت حرکت چرخ توسعه جوامع وارد نموده است. با توجه به اهمیت مشکلات و خطرات فساد اداری و مالی برای ثبات و امنیت جامعه و نهادها و ارزش‌های دموکراتیک و مهم‌تر از همه حاکمیت قانون، مبارزه با فساد از اهمیت زیادی برخوردار است. لذا قبل از مبارزه با فساد بایستی به واکاوی علل و زمینه‌های بروز فساد، علی‌رغم تنوع و عدم وابستگی این مقوله به علت واحد یا علل محدود و معین، یکی از اصلی‌ترین زمینه‌ها و گلوگاه‌های فساد پرداخت. علاوه بر آن می‌بایستی به آسیب‌شناسی سیاست‌های مقابله‌ای در حوزه‌های مختلف مبادرت نمود. از این منظر، پژوهش حاضر با استعانت از راهبرد پژوهش کیفی و از نوع تحلیل مضمون و با انجام مصاحبه نیمه‌استاندارد با خبرگان حوزه سیاست‌گذاری عمومی و فرهنگی درصدد طراحی و اعتبارسنجی مدل نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور برآمد. لذا نتایج این پژوهش کیفی بیانگر موارد ذیل می‌باشد:

الف- مضمون فراگیر آسیب‌های ساختاری: مضمون فراگیر آسیب‌های ساختاری در مدل نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور خود از سه مضمون سازمان‌یافته اصلی: غلبه یافتن فردگرایی و تضعیف روحیه جمع‌گرایی در جامعه، فرهنگ‌سازی نشدن مبارزه با فساد و عدم حساسیت جامعه نسبت به ترویج معیارهای اخلاقی تشکیل شده است. بنابراین همانگونه که در ذیل رویکرد ساختاری فساد و خاصه تالکوت پارسونز به آن اشاره شده است؛ ضعف در کارکرد خرده نظام فرهنگی که وظیفه حفظ و نگهداشت الگوهای فرهنگی در جامعه را در راستای حفظ نظم اجتماعی عهده‌دار می‌باشد؛ نقش مهمی را می‌تواند بروز پدیده فساد اداری داشته باشد؛ چراکه نظام شخصیت چیزی جز ترکیبی از نیازهای ارگانیک رفتار در ابعاد مختلف و الگوهای فرهنگی و اجتماعی نهادینه شده در فرد در راستای پاسخگویی به آن نیازها نیست و لذا الگوهای فرهنگی و اجتماعی مناسب نهادینه شده در افراد جامعه آنان را در راستای کنش مطلوب و صحیح از جمله بد دانستن فساد در جامعه و محیط اداری و مقابله با آن بر می‌انگیزد.

علاوه بر آن بر طبق نظریه هافستد اگر ارزش‌های مبتنی بر پول و قدرت و نیز فردگرایی در مقابل جمع‌گرایی برتری داشته باشد؛ احتمال این وجود دارد که افراد جامعه به منظور دستیابی به ارزش‌های فوق منافع خود و خانواده خود را نسبت به منافع جامعه ارجح قرار دهند.

غزال کوثری (۱۳۸۷) مبنی بر اینکه مسائل اجتماعی - فرهنگی جامعه، ملک محمدی و حق شناس (۱۳۹۲) مبنی بر اینکه عملیاتی نشدن مکانیسم‌های حکمرانی خوب در جامعه، حسینی و فرهادی نژاد (۱۳۸۰) مبنی بر اینکه ضعف آگاهی عمومی نسبت به قوانین موجود، و فرخ سرشت (۱۳۸۳) مبنی بر اینکه عدم حساسیت جامعه نسبت به ترویج معیارهای اخلاقی موجبات فساد اداری را فراهم می‌سازد همخوانی داشته و به لحاظ تجربی به تقویت آنان می‌پردازد.

ب- مضمون فراگیر آسیب‌های سازمانی: مضمون فراگیر آسیب‌های سازمانی در مدل نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور خود از دو مضمون سازمان‌یافته اصلی: آسیب‌های درون سازمانی (شامل سه مضمون سازمان یافته فرعی: آسیب ساختاری، مدیریتی و شغلی) و نیز آسیب‌های برون سازمانی (شامل سه مضمون سازمان یافته فرعی: ضعف مکانیسم‌های نظارتی حاکمیتی، ضعف مکانیسم‌های نظارتی عمومی و مدنی و حاکم شدن شرایط بی سازمانی اجتماعی) تشکیل شده است.

در رابطه با آسیب‌های درون سازمانی بر طبق تئوری رابرت مرتن می‌توان چنین گفت که مسدود بودن فرصت‌های مشروع و گسست بین ابزار، اهداف نهادینه شده و قوانین حاکم بر آن دو موجب شکل‌گیری اشکال کجروی همچون نوآوری و قالب فساد در محیط اداری و سازمانی خواهد شد. علاوه بر آن؛ بر طبق رویکرد حامی و پیرو ساختار نامناسب اقتصادی، باندبازی در ساخت سیاسی، نوجه‌گرایی در انتصاب‌ها و گماردن پیروان در گلوگاه‌های تصمیم‌گیری با پشتوانه حامیان قدرتمند، زمینه‌های فساد را فراهم می‌سازد. لذا براساس نظریه سلامت ماروین براون، سلامت بودن یک سازمان در ابعاد پنجگانه فرهنگی، بین فردی، سازمانی، مدنی و طبیعی مانع از شیوع فساد در یک محیط اداری می‌شود.

در رابطه با آسیب‌های درون سازمانی براساس رویکرد کارفرما و کارگزار کارگزارانی که به عنوان مجریان پروژه‌های مصوب گمارده می‌شوند در صورتی که کنترل درونی نداشته باشند و نیز نظارت جدی بر فعالیت آنها نشود؛ آن‌ها منافع خود را پیگیری کنند زمینه را برای بروز فساد مهیا می‌کنند.

یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش‌های محمد خضری (۱۳۸۴) مبنی بر اینکه حاکم شدن فرهنگ رانت‌جویی، کارفرما - غیر کارگزار، حامی - پیرو، حسن دادگر (۱۳۸۲) مبنی بر اینکه حسن دادگر (۱۳۸۲) مبنی بر اینکه اشکالات ساختاری در پیکره دولت، نارسایی و ناکارآمدی نظام نظارت و ارزیابی، نارسایی در نظارت عمومی، اشکالات ساختاری در پیکره دولت و نامناسب بودن امنیت شغلی، غزال کوثری (۱۳۸۷) مبنی بر اینکه ضعف زیر ساخت‌های قضائی، حسین اصغرپور (۱۳۸۱) مبنی بر اینکه رانت و رانت‌جویی، منصور حقیقتیان و همکاران (۱۳۹۱) مبنی بر اینکه ضعف تعهد سازمانی و عدم تمکن مالی کارکنان و فلوریدی فرانسسکا (۲۰۱۳) مبنی بر اینکه ضعف قوانین در برخورد با حساب‌سازان و مفسدان مالی موجبات فساد اداری را فراهم می‌سازد همخوانی داشته و به لحاظ تجربی به تقویت آنان می‌پردازد.

ج- مضمون فراگیر آسیب‌های کنشی: مضمون فراگیر آسیب‌های کنشی در مدل نظری آسیب‌های فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی مبارزه با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور خود از سه مضمون سازمان‌یافته اصلی: ضعف اعتقادات و باورهای دینی، احساس تبعیض و محرومیت نسبی شهروندان و قانون‌گریزی و فقدان اخلاق حرفه‌ای تشکیل شده است.

لذا براساس رویکرد محرومیت نسبی انتظارات فزاینده بازیگران اجتماعی از یک سو و شکاف بین انتظارات ارزشی و توانمندی‌های ارزشی آنان از سوی دیگر در ارزش‌های مادی، بین شخصی و مبتنی بر قدرت موجبات ناکامی، تبعیض و محرومیت را فراهم ساخته و در نتیجه سوق دهنده افراد به رفتار فساد آمیز می‌باشد.

علاوه بر آن براساس رویکرد موازنه هزینه‌ها و فایده مورد انتظار فساد، چنانچه افراد فایده یک اقدام را نسبت به هزینه آن بزرگتر ببینند، در جهت آن اقدام خواهند کرد. لذا چنانچه درون یک سیستم دولتی، تنبیه‌ها و مجازات‌ها نسبت به افراد فاسد ضعیف باشد، افراد اقدام به رفتار فسادآمیز بیشتری خواهند کرد و از طرف دیگر این عمل ممکن است موجبات تشویق دیگران به رفتار فساد آمیز شود. در نهایت نداشتن ابزار کنترل درونی همچون باورهای دینی در مدیران و کارکنان نیز موجبات فساد در محیط اداری را فراهم می‌کند.

یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش‌های حسین میرجلیلی (۱۳۸۱) مبنی بر اینکه دستمزدهای پایین کارکنان و نارضایتی آنان، محمد خضری (۱۳۸۴) مبنی بر اینکه محرومیت نسبی، حسن دادگر (۱۳۸۲) و یزدان‌پناه و همکاران (۱۳۹۲) مبنی بر اینکه ضعف باورهای مذهبی و اعتقادات دینی، وحید محمودی (۱۳۸۱) مبنی بر شرایط اقتصادی پایین

مدیران موجبات فساد اداری را فراهم می‌سازد همخوانی داشته و به لحاظ تجربی به تقویت آنان می‌پردازد.

در نهایت با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش می‌توان راهکارهای ذیل را در سطوح مختلف ساختاری، سازمانی و کنشی در راستای مقابله با فساد در سیستم اداری و مدیریت سیاسی (بورو پولوتیک) کشور ارائه داد:

- ۱) تدوین و عملیاتی نمودن برنامه‌های مناسب فرهنگی در راستای برانگیختن حساسیت جامعه نسبت فساد اداری و پیامدهای زیانبار آن در جامعه.
- ۲) ترویج معیارهای اخلاقی و تحکیم باورهای دینی شهروندان به عنوان مکانیسم کنترل درونی مقابله با فساد از طریق عملکرد درست مکانیسم‌های جامعه پذیری.
- ۳) بالا بردن هزینه ارتکاب فساد اداری و اقتصادی در جامعه و برخورد جدی و غیرقابل تبعیض با مفسدان اقتصادی.
- ۴) به کارگیری مدیران و کارکنان متعهد و نیز تشویق مدیران و کارکنان پاکدست و معرفی آنان به جامعه از طریق رسانه‌های سنتی و مجازی به عنوان الگوهای مطلوب.
- ۵) توجه به مسأله امنیت و رضایت شغلی مدیران و کارکنان در سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی.
- ۶) تقویت حوزه عمومی و مکانیسم‌های جامعه مدنی جهت نظارت بر عملکرد دولت خاصه در بخش‌های مالی و پولی.
- ۷) اصلاح و شفاف سازی قوانین و مقررات موجود و مسدود نمودن هرگونه سوء استفاده های اجتماعی از آنان از سوی مدیران و کارکنان دواير دولتي.
- ۸) توجه به مسأله گردش اطلاعات آزاد به منظور مقابله با رانت و رانت جویی در جامعه.
- ۹) تقویت سرمایه اجتماعی بین گروهی و مقابله با سرمایه اجتماعی درون گروهی و بها دادن به ارزش‌های جمع‌گرایانه در جامعه؛ نهاد رسانه و آموزش اقدام‌های مطلوبی را می‌توانند در این زمینه انجام دهند.

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

الف- مقاله‌ها

- ۱) استراوس، انسلم. کربین، جولیت. (۱۹۹۰)؛ مبانی پژوهش کیفی (فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای)، مترجم: ابراهیم افشار (۱۳۹۷)، تهران، نشر نی، چاپ هفتم.
- ۲) اشتریان، کیومرث و خالقی پور، بشیر (۱۳۹۹) طراحی الگوی مسئولیت فرهنگی شرکت‌ها در سیاست‌گذاری شهری، فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۶، شماره ۳.
- ۳) ابن یا امینی، پریسا (۱۳۹۷) فرهنگ عمومی، هویت فرهنگی، سیاست‌گذاری فرهنگی، دیدگاه‌های مقایسه‌ای، فصلنامه علمی پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، دوره چهارم، شماره ۱.
- ۴) - بهشتی، سید صمد، (۱۳۹۹) بررسی وضعیت ادراک از فساد و عوامل مرتبط با آن مطالعه شهروندان شهر سرپل ذهاب، سامانه مدیریت علمی، دوره ۳۱، شماره ۸۰.
- ۵) - تانزی، ویتو (۱۳۷۸)؛ مسأله‌ی فساد، فعالیت‌های دولتی و بازار آزاد؛ ترجمه‌ی بهمن آقایی، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۵۰-۱۴۹، ص ۱۸۳-۱۸۲.
- ۶) - خدری، ب؛ محمدزاده‌مقدم، ع. و مؤمنی‌ماسوله، ف. (۱۳۹۵). «عوامل اجتماعی مؤثر بر فساد اداری در سازمان‌های دولتی شهرستان سمنان»؛ فصلنامه رفاه اجتماعی، س ۱۶، ش ۶۰.
- ۷) - خضری، محمد؛ (۱۳۸۴) تحلیل نهادی فساد اداری، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۲۹.
- ۸) - دانایی فرد، حسن (۱۳۸۷)، چالش‌های مدیریت دولتی در ایران. تهران: سمت
- ۹) - زادمهر، رامین (۱۳۹۶)، نقش فرهنگ سازمانی، تعهد و وفاداری سازمانی در مقابله با فساد اداری و مالی، فصلنامه مدیریت.
- ۱۰) - سلیمی، حسین (۱۳۸۲) «سیاست‌پذیری فرهنگ»، در مجموعه مقالات همایش سیاست‌گذاری و فرهنگ در ایران امروز. به کوشش مجید وحید، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- ۱۱) - سجادی، هانیه سادات و همکاران، (۱۳۹۴) بررسی سلامت اداری از دیدگاه کارکنان شاغل در بیمارستان‌های آموزشی شهر اصفهان، فصلنامه علمی پژوهش‌های سلامت‌محور - سال اول / شماره ۲، ۱۲۴
- ۱۲) - شیخی، محمدحسین، (۱۳۹۰) عوامل مؤثر بر سلامت نظام اداری و رشد ارزش‌های اخلاقی در آن، فصلنامه اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، سال اول، شماره ۲، ص ۱۰۱

- ۱۳ - شهرام نیا، مسعود (۱۳)، چلمانی، مرضیه، سیاست‌گذاری فرهنگی در ایران دوران اصلاحات از منظر انتقادی، مجله علمی تخصصی پژوهش‌های سیاسی، سال اول، شماره دوم.
- ۱۴ - صالحی امیری، سید رضا (۱۳۸۵) مدیریت و منازعات قومی در ایران، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
- ۱۵ - عباس زاده، میرمحمد، (۱۳۶۹) حرفه معلمی رضایت شغلی، فصلنامه تعلیم تربیت، شماره ۱، ۵۸-۶۵.
- ۱۶ - عشایری، عطا و ذالفقار احمدی (۱۳۹۵)، تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر ساختار اداری در فساد اجتماعی، پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پایه پیشرفت؛ بیست و نهم و سی‌ام اردیبهشت.
- ۱۷ - غلامی، زهرا (۱۳۹۸) عوامل مؤثر در فساد اداری، پیامدها و راهکارهای مبارزه با آن، کنفرانس بین‌المللی مطالعات بین‌رشته‌ای در مدیریت و مهندسی.
- ۱۸ - کریمی، علی و همکاران (۱۳۹۸) مطالعه جامعه‌شناختی ادراک از فساد اداری و عوامل اجتماعی مرتبط با آن در جوامع با فرهنگ خاص‌گرایی (مورد مطالعه شهر خرم‌آباد)، فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی، دوره دهم، شماره اول.
- ۱۹ - فلیک، اووه (۱۳۹۴)، درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه‌ی هادی جلیلی، تهران: نشر نی، چاپ هشتم.
- ۲۰ - گر، تد. رابرت. (۱۳۷۷)، چرا انسان‌ها شورش می‌کنند، ترجمه علی مرشدی‌زاده، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۲۱ - مردانی، بیوک (۱۳۷۵)، سبب‌شناسی تخلفات مالی در دستگاه‌های دولتی و روش‌های جلوگیری از آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی واحد کرمانشاه.
- ۲۲ - نامور، احسان، (۱۳۹۷) فساد اداری در سازمان، علل و پیامدها، فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، دوره ۴، شماره ۱.
- ۲۳ - نگهدار، بابک (۱۳۸۲). سیاست‌های فرهنگی کشورهای جهان. تهران: انتشارات ایلیا گستر

Articles

- Monica-Violeta, Achim & Sorin, Borlea. (2020). Economic and Financial Crime: Corruption, shadow economy, and money laundering. Springer
- Deniozos, Nikolaos & Vlados, Charis & Chatzinikolaou, Dimos. (2018). Corruption as form of economic crime and government effectiveness. International Conference of Development and Economy
- Arjon Schütte, Sofie(2017), The status of corruption research and its significance for those working in development cooperation, CMI - Chr. Michelsen Institute, <https://www.cmi.no/news/1799-the-status-of-corruption-research-and-its>
- Jens Chr. Andvig and Odd-Helge Fjeldstad (2001); with Amundsen & Sissener & Soreide; Corruption (A Review of Contemporary Research), Chr. Michelsen Institute.
- O Becker, S., Egger, P., & Seidel, T. (June 2008). Corruption Epidemics. University of Stirling, 1-18.
- McShane, Karl; Nilsson, Johan. (2010, 8). DETERMINANTS OF CORRUPTION A STUDY OF ZAMBIAN MINISTRIES. DETERMINANTS OF CORRUPTION. Lund, Sweden: Department of Economics at the University of Lund

